

Την ύπαρξη της Φιλικής Εταιρείας ο Ιωάννης Καποδίστριας την πληροφορήθηκε «δι' αλληλογραφίας», στα 1816, χρονιά που τον ανέδειξε ουσιαστικό υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας. Ήταν τότε που κατέπλευσε στην Οδησό ο Νικόλαος Γαλάτης, νεαρός αριστοκράτης από την Ιθάκη, μακρινός ανιψιός του Καποδίστρια, μορφωμένος, έξυπνος και εντυπωσιακός. Ο Νικόλαος Σκουφάς, από τους πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας, που βρισκόταν κι αυτός στην Οδησό, τον πλησίασε. Εντυπωσιάστηκε και τον μύησε στην οργάνωση. Όμως, ο Γαλάτης ήταν πολύ φιλόδοξος και μέγας φιγουρατζής. Θέλοντας να υπερηφανευτεί στον υψηλό θείο του, έγραψε επιστολή στον Καποδίστρια, στην οποία του ανάγγελλε ότι έγινε μέλος μυστικής οργάνωσης που θα κάνει επανάσταση.

Ο Καποδίστριας έδειξε ανήσυχος την επιστολή στον τσάρο Αλέξανδρο. Δεν ήταν ώρα για τέτοια. Ο τσάρος πρότεινε στον Καποδίστρια να καλέσει τον νεαρό στην Πετρούπολη, να μάθει, τι ακριβώς συμβαίνει. Γεμάτος υπερηφάνεια, ο Γαλάτης έδειξε στον Σκουφά την επιστολή πρόσκληση του θείου του. Ενθουσιάστηκε ο Σκουφάς και τον εφοδίασε με συστατικά γράμματα σε φιλικούς στη Μόσχα απ' όπου θα περνούσε και στην Πετρούπολη. Κάνοντας αισθητή την παρουσία του και προσπαθώντας να μυήσει όποιον έβρισκε μπροστά του, ο Γαλάτης έφτασε αρχές Δεκεμβρίου του 1816 στη ρωσική πρωτεύουσα. Ο Καποδίστριας τον δέχτηκε αμέσως. Ο ανιψιός άρχισε να λέει όσα ήξερε και να κομπάζει. Και, σαν να ήταν εξουσιοδοτημένος, ζήτησε από τον θείο του να αναλάβει αρχηγός της Εταιρείας. Ο Καποδίστριας του έβαλε τις φωνές και του ζήτησε να μηνύσει στους συνεργάτες του να τα παρατήσουν και να γυρίσουν σπίτια τους, για να μη βάλουν σε περιπέτειες «αθώους και δυστυχημένους Έλληνες».

Ο Γαλάτης έφυγε ζεματισμένος κι άρχισε να διαδίδει ότι ο θείος του ήταν με τους Τούρκους. Η τσαρική αστυνομία τον παρακολουθούσε να κομπορρημονεί δεξιά και αριστερά ότι θα κάνει επανάσταση και ο τσάρος βρήκε φρόνιμο να τον απελάσει. Αλλά και οι Φιλικοί είχαν εξοργιστεί μαζί του. Η οργάνωση κινδύνευε από τη συμπεριφορά του. Με εντολή του Τσακάλωφ, ο φιλικός Δημητρακόπουλος τον σκότωσε (1818) κάπου στον δρόμο για την Τρίπολη.

Στα 1818, ένας έμπορος από την Καλαμάτα, ο Κυριακός Καμαρινός, ανέλαβε να μύησει στη Φιλική Εταιρεία τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Ο Μανιάτης έδειξε ενδιαφέρον αλλά ξεκαθάρισε ότι θα έμπαινε στην οργάνωση, αν όντως, όπως διαδιδόταν, πίσω της βρισκόταν ο τσάρος Αλέξανδρος. Βρέθηκε μια φόρμουλα κι ο Καμαρινός στάλθηκε στην Πετρούπολη, να ζητά ακρόαση από τον τσάρο με θέμα τη χρηματοδότηση σχολείου στη Μάνη. Ο Αλέξανδρος τον δέχτηκε, ενέκρινε τα χρήματα για το σχολείο αλλά του ξεκαθάρισε ότι τα περί ανάμιξης του σε επαναστατική οργάνωση ήταν ψέματα. Και του ζήτησε να μεταφέρει επιστολή του Καποδίστρια στον Πετρόμπεη. Ήταν η δεύτερη φορά που ο Καποδίστριας

μάθαινε για τη Φιλική Εταιρεία. Με εντολή του τσάρου, έγραψε στον μπέη της Μάνης ότι καταδίκασε τις ενέργειες των Φιλικών και τον προειδοποιούσε να φροντίσει ώστε να μη χαθεί κόσμος εξαιτίας των ενεργειών τους. Ο Καμαρινός ποτέ δεν γύρισε στη Μάνη. Εκτελέστηκε από Φιλικούς της Δακίας (σημερινής Ρουμανίας) για να μη μαθευτεί ότι ούτε ο Καποδίστριας ούτε ο τσάρος κινούσαν τα νήματα της οργάνωσης.

Όμως, στα 1820, τα ενεργά μέλη της Φιλικής Εταιρείας ξεπερνούσαν τα 3.000. Η οργάνωση άπλωνε τα πλοκάμια της σ' ολόκληρη τη βαλκανική χερσόνησο. Ηγεμόνες, διπλωμάτες, οπλαρχηγοί, ιερωμένοι αλλά και απλοί άνθρωποι είχαν δώσει τον ιερό της όρκο και περίμεναν το σύνθημα. Χρειαζόταν, ένας επιφανής αρχηγός. Σε σύσκεψη των ηγετών, στις 18 Σεπτεμβρίου του 1819, αποφασίστηκε να προταθεί η αρχηγία του αγώνα στον Ιωάννη Καποδίστρια, καθώς επρόκειτο για «άνδρα σημαντικόν και άξιον της εμπιστοσύνης του Ελληνικού Έθνους», όπως έγραψε ο Εμμανουήλ Ξάνθος.

Εφοδιασμένος με συστατική επιστολή του Άνθιμου Γαζή, ο Ξάνθος έφτασε στην Πετρούπολη, στις 15 Ιανουαρίου του 1820. Την επομένη, 16 του μήνα, υπέβαλε αίτηση να δει τον υπουργό. Ο Ιωάννης Καποδίστριας τον δέχτηκε. Διάβασε την επιστολή του Γαζή:

«Ενθυμείσθε, κύριε κόμη, όταν ευρισκόμενοι εις Βιέννην και ομιλούντες περί της οικτράς καταστάσεως του έθνους μας, ελέγατε: Δεν ευρίσκεται και εις ημάς ένας Θρασύβυλος (Αθηναίος στρατηγός που έδιωξε από την Αθήνα τους εγκάθετους της Σπάρτης «τριάκοντα τυράννους»); Ιδού, πόσοι Θρασύβουλοι σας παρουσιάζονται σήμερα...».

Σύμφωνα με αφήγηση του ίδιου, ο Ξάνθος φανέρωσε στον Καποδίστρια όλο το σύστημα της Εταιρείας, τους αρχηγούς της, τον πολλαπλασιασμό των μελών της, την έκτασή της και ό,τι άλλο θεώρησε σκόπιμο και του αποκάλυψε ότι είχαν πάρει την απόφαση να του ζητήσουν να μπει επικεφαλής της: «Να διευθύνει ως Αρχηγός την κίνησιν του έθνους απ' ευθείας ή δια σχεδίου τινός καταλλήλου...» και να ζητήσει από τον τσάρο μυστική βοήθεια σε χρήμα και εξοπλισμό.

Όπως διευκρίνισε ο Ξάνθος, η επανάσταση που σχεδιαζόταν, θα γινόταν αποκλειστικά από τους Έλληνες. Ο τσάρος όφειλε να βοηθήσει με χρηματοδότηση και όπλα, για να ξεπληρώσει την υποχρέωση της Ρωσίας απέναντι στους Έλληνες, οι οποίοι, στο παρελθόν, της είχαν προσφέρει σημαντική βοήθεια, εξαιτίας της οποίας είχαν υποστεί πολλά δεινά. Ο Καποδίστριας κατάλαβε, όμως, ότι πρόθεση της Φιλικής Εταιρείας ήταν να μην περιοριστεί η ρωσική βοήθεια μόνο σ' αυτά που ο Ξάνθος ανέφερε αλλά, αν ήταν εφικτό, να υπάρξει και στρατιωτική συνδρομή. Γνώριζε πως κάτι τέτοιο, τη συγκεκριμένη εποχή, ήταν αδύνατο. Απάντησε ότι «εις ην θέσιν ευρίσκεται, δεν ηδύνατο να δεχθεί μίαν τοιαύτην πρότασιν, ούτε να βοηθήσει, διότι δεν ήθελε να κομπρομεντάρει τον αυτοκράτορα». Και πρόσθεσε πως καλύτερα ήταν «να παύσωσιν οι αρχηγοί προς ώραν ενεργούντες, έως άλλης ευκαιρίας τινός μεταβολής της τότε πολιτικής, ήτις ήτο να μένουν τα έθνη εις ειρήνην».

Με άλλα λόγια, ο Καποδίστριας ούτε την επανάσταση απέκλειε ούτε την ανάληψη της αρχηγίας από τον ίδιο. Απλά, έκρινε πως η στιγμή δεν ήταν κατάλληλη, εξαιτίας των διεθνών συνθηκών.

Ο Ξάνθος επέμενε ότι η επανάσταση δεν μπορεί να αναβληθεί: Έτσι όπως είχε εξαπλωθεί η Φιλική Εταιρεία, κάθε καθυστέρηση μπορούσε να αποβεί μοιραία. Μετά από μακρά συζήτηση, ο Καποδίστριας πείσθηκε ότι το ζήτημα δεν έπαιρνε αναβολή. Όμως, «επανελάβεν ότι δεν ημπορεί να μεθέξει δια τους ανωτέρω λόγους και ότι αν οι αρχηγοί γνωρίζουν άλλα μέσα προς κατόρθωσιν του σκοπού των, ας τα μεταχειρισθώσι, και ηύχετο να τους βοηθήσει ο Θεός».

Υπολόγιζε ο Καποδίστριας ότι, αν έμπαινε αρχηγός στην επανάσταση, θα την καταδίκαζε σε αποτυχία: το πράγμα θα έμοιαζε με ρωσική επιχείρηση και θα έφερνε αντιμέτωπους όλους τους ηγεμόνες της Ευρώπης, με πρώτη την Αυστρία του Μέτερνιχ. Σε μια τέτοια περίπτωση, ακόμα κι αν ήθελε να βοηθήσει ο τσάρος, δεν θα μπορούσε. Δεν επρόκειτο να αντιπαρατεθεί με τις άλλες μεγάλες δυνάμεις για το χατίρι των Ελλήνων. Κι ακόμα, μένοντας υπουργός του τσάρου, όλο και κάπως θα μπορούσε να βοηθήσει την επανάσταση.

Ήταν Μάιος ή Ιούνιος του 1820, όταν ο στρατηγός υπασπιστής του τσάρου, πρίγκιπας Αλέξανδρος Υψηλάντης, επισκέφθηκε τον Ιωάννη Καποδίστρια. Του ανακοίνωσε ότι σκόπευε να κάνει ταξίδι αναψυχής στο εξωτερικό και του ζήτησε συστατική επιστολή για τον πρωθυπουργό της Γαλλίας, δούκα Ρισελιέ. Ο Καποδίστριας υποσχέθηκε να του δώσει. Ο Υψηλάντης έφυγε και, μετά από λίγες μέρες, ξαναγύρισε, «να πάρει την επιστολή». Άνοιξε κουβέντα για την τρέχουσα επικαιρότητα και αναφέρθηκε στην τραγική κατάσταση των υπόδουλων Ελλήνων, εξαιτίας της στάσης που κρατούσαν η Ρωσία και η Αγγλία και λόγω της ανταρσίας του Αλή πασά που εκείνη την εποχή είχε αυτονομηθεί από τον σουλτάνο.

Ο Καποδίστριας κατάλαβε ότι ο Υψηλάντης τον ψάρευε. Του σύστησε να μην παρασύρεται από ραδιούργους, επειδή, με τη συμπεριφορά τους, μπορούσαν να πάρουν τους Έλληνες στον λαιμό τους.

Ο Υψηλάντης πείσθηκε ότι ο συνομιλητής του ενδιαφερόταν ειλικρινά για την Ελλάδα και του αποκαλύφθηκε: Είχε δεχτεί την πρόταση να αναλάβει αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, είχε ψάξει το ζήτημα και είχε διαπιστώσει ότι επρόκειτο για σοβαρή προσπάθεια, με μέλη από όλες τις τάξεις, και είχε διαπιστώσει ότι στις τάξεις της δεν υπήρχαν καρμπονάροι και αντιμοναρχικοί.

Ο Καποδίστριας κατάλαβε ότι αυτή τη φορά δεν είχε να κάνει με τυχοδιώκτες. Τον ενεθάρρυνε να προχωρήσει και υποσχέθηκε ότι ο ίδιος θα βοηθούσε, όσο μπορούσε.

Γράφει η βαρόνη Λουλού Τιρχάιμ στις «Αναμνήσεις της»:

«Τον χειμώνα του 1819 - 20, όταν εγώ και η αδελφή μου Αικατερίνη βρισκόμαστε στη Ρωσία, ήρθε ο Υψηλάντης στην Πετρούπολη με μόνο σκοπό να μας δει. Όταν τότε, αρρώστησε για πολλές εβδομάδες, τον επισκέφθηκαν μερικά επίσημα πρόσωπα της «Εταιρείας». (...) Και αυτοί του ανέθεσαν χωρίς πολλές διατυπώσεις και στο όνομα των συμπατριωτών τους την αρχηγία. (...) Ο Υψηλάντης τους παρακάλεσε να του δώσουν τρεις μέρες καιρό για να σκεφθεί την υπόθεση και να μιλήσει με τον Καποδίστρια. (...) Ο Καποδίστριας, που ήταν πληροφορημένος για όλα, επιδοκίμασε με ενθουσιώδη λόγια την πατριωτική επιθυμία του φίλου το και του είπε, ότι ακόμα και αν η ευρωπαϊκή πολιτική δε θα επέτρεπε στον τσάρο να κηρυχθεί ανοικτά υπέρ της ελληνικής υποθέσεως, η καρδιά του

θα είναι πέρα για πέρα με τους Έλληνες. (...) Παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις, ο Υψηλάντης ζήτησε να μιλήσει με τον τσάρο, αλλά ο Καποδίστριας τον εμπόδισε. Τον απέτρεψε μάλιστα, από του να αποχωρήσει από το ρωσικό στρατό, με τη δικαιολογία ότι το διάβημα αυτό θα αποθάρρυνε τους Έλληνες της Πελοποννήσου, που έβλεπαν στο αξίωμά του, ως Ρώσου αξιωματικού, μian απόδειξη της προστασίας του τσάρου».

Κι ακόμα:

«Ο Υψηλάντης, αφού τελείωσε το σχέδιο των επιχειρήσεων, το έδειξε στον Καποδίστρια, που έμεινε τόσο ικανοποιημένος, ώστε πήδηξε από τη χαρά του, τον αγκάλιασε και τον γέμισε με εγκώμια».

Όμως, σε άλλο σημείο, η βαρόνη γράφει:

«Κατά τα άλλα, οι συμβουλές του Καποδίστρια, στον οποίο είχε τυφλή εμπιστοσύνη ο Υψηλάντης, είχαν βέβαια, έναν σκοπό: πώς να εξυπηρετήσει την πατρίδα του. Το 1821 ο Καποδίστριας θυσίασε απλούστατα έναν φίλο του».

Αναφέρεται στη μετέπειτα στάση του Καποδίστρια (καταδίκη της επανάστασης στο συνέδριο του Λάιμπαχ), καθώς οι δυο φίλοι δεν έτυχε να ξανασυναντηθούν. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ποτέ δεν έμαθε τον αγώνα του Καποδίστρια ώστε να μη σταλεί ευρωπαϊκός στρατός εναντίον των Ελλήνων επαναστατών και τις μάταιες προσπάθειές του να πείσει τον τσάρο να επέμβει υπέρ των Ελλήνων. Προσπάθειες που κατέληξαν στην αποπομπή του από την τσαρική αυλή.

(«Ιστορία του Έθνους», 2.10.2010)